Effectiveness of Fisher's Rebuilding After Divorce Seminar on Post-Divorce Adjustment and Satisfaction with Life in Divorced Women

Faramarz Asanjarani*: PhD student, department of counseling, faculty member of education and psychology, University of Isfahan, Iran. f.asanjarani@fsw.leidenuniv.nl

Rezvanossadat Jazayeri: Assistant professor, department of counseling, faculty member of education and psychology, University of Isfahan, Iran. r.jazayeri@edu.ui.ac.ir

Maryam Fatehizade: Associate professor, department of counseling, faculty member of education and psychology, University of Isfahan, Iran. m.fatehizade@edu.ui.ac.ir

Ozra Etemadi: Associate professor, department of counseling, faculty member of education and psychology, University of Isfahan, Iran. etemadiozra@yahoo.com

Jan De Mol: Psychological sciences research institute, Université Catholique de Louvain, Louvain-La-Neuve. Belgium.

Abstract

Introduction: This study investigates the effectiveness of Fisher's rebuilding after divorce seminar on post-divorce adjustment and satisfaction with life in divorced women.

Methods: The statistical populations of this study were all divorced women in Arak city, Iran, who have been divorce for less than five years in 2017. Thirty-four women were recruited using convenience sampling and were divided into control and experimental groups seventeen persons each group. Fisher's divorce adjustment scale(FDAS 2004) and satisfaction with life scale(SWLS 1985) were administered as pretest and posttest for both groups. The experimental group participated in eight sessions, two hours each, rebuilding after divorce seminar while the control group did not receive any treatment.

Results: Results show that rebuilding after divorce seminar was effective on divorce adjustment and satisfaction in life in divorced women.($P<0.05$)

Conclusions: Based on the findings of this study, it could be concluded that Fisher Rebuilding seminar is an effective intervention and can be used to improve post-divorce adjustment and satisfaction with life in divorced women.

Keywords

Post-Divorce Adjustment

Fisher's Seminar FDAS

Satisfaction with Life Scale SWLS

Divorced Women

*Corresponding Author

Study Type: Original
Received: 09 Jul 2017
Accepted: 23 Oct 2017

Please cite this article as follows: Asanjarani F, Jazayeri R, Fatehizade M, Etemadi O and De Mol J. Effectiveness of Fisher's rebuilding after divorce seminar on post-divorce adjustment and satisfaction with life in divorced women. Quarterly journal of social work. 2017; 6 (2); 05-13

[Downloaded from socialworkmag.ir on 2026-11-09]

اثربخشی آموزش سمینار بازسازی زندگی پس از طلاق فیشر بر سازگاری پس از طلاق و رضایت از زندگی در زنان مطلقه

فرامرز آسنجرانی*: دانشجوی دکترا، دانشگاه اصفهان، گروه مشاوره خانواده، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران. f.asanjarani@fsw.leidenuniv.nl
رضوان السادات جزایری: استادیار، دانشگاه اصفهان، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه اصفهان، ایران. r.jazayeri@edu.ui.ac.ir
مریم فاتحی زاده: دانشیار، دانشگاه اصفهان، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه اصفهان، ایران. m.fatehizade@edu.ui.ac.ir
عذرا اعتمادی: دانشیار، دانشگاه اصفهان، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه اصفهان، ایران. etemadiozra@yahoo.com
یان دومول: استاد دانشگاه لوون، پژوهشکده علوم روانشناختی، دانشگاه لوون، بلژیک.

واژگان کلیدی

سازگاری پس از طلاق

سمینار فیشر FDAS

مقیاس رضایت از زندگی دینر SWLS

زنان مطلقه

چکیده

مقدمه: این پژوهش، به‌منظور بررسی اثربخشی سمینار آموزشی بازسازی زندگی پس از طلاق فیشر بر سازگاری پس از طلاق و رضایت از زندگی در زنان مطلقه اجرا گردید.

روش: جامعه پژوهش شامل تمامی زنان ساکن شهر اراک است که در سال ۱۳۹۵ حداکثر پنج سال از جدائی آن‌ها گذشته و در طول این مدت ازدواج دائم یا موقت نداشته‌اند. نمونه این پژوهش شامل سی و چهار زن مطلقه بود که با استفاده از روش نمونه‌گیری داوطلبانه انتخاب و به‌صورت تصادفی در دو گروه آزمایش و کنترل قرار داده شدند. به‌منظور سنجش متغیرهای پژوهش از مقیاس سازگاری پس از طلاق فیشر(۲۰۰۴) و مقیاس رضایت از زندگی دینر و همکاران(۱۹۸۵) استفاده شد. در ابتدا از هر دو گروه پیش‌آزمون به‌عمل آمد. سپس گروه آزمایش طی هشت جلسه دو ساعته تحت آموزش بازسازی زندگی پس از طلاق فیشر قرار گرفت. پس از اتمام آموزش، از هر دو گروه پس‌آزمون به‌عمل آمد. به‌منظور مقایسه نتایج پیش‌آزمون و پس‌آزمون از آزمون تحلیل کوواریانس چند متغیری استفاده شد.

نتایج: نتایج نشان داد که سمینار آموزشی بازسازی زندگی پس از طلاق بر سازگاری پس از طلاق و رضایت از زندگی موثر است.($P < ۰/۰۵$)

بحث و نتیجه‌گیری: بر اساس شواهد این پژوهش می‌توان از این بسته آموزشی به‌منظور ارتقاء سازگاری پس از طلاق و رضایت از زندگی زنان مطلقه استفاده کرد.

* نویسنده مسئول
نوع مطالعه: پژوهشی
تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۴/۱۸
تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۸/۰۱

نحوه استناد به مقاله: فرامرز آسنجرانی، رضوان السادات جزایری، مریم فاتحی زاده، عذرا اعتمادی و یان دومول. اثربخشی آموزش سمینار بازسازی زندگی پس از طلاق فیشر بر سازگاری پس از طلاق و رضایت از زندگی در زنان مطلقه. فصلنامه مددکاری اجتماعی، ۱۳۹۶؛ ۶ (۲): ۱۳-۰۵

[Downloaded from socialworkmag.ir on 2026-11-09]

مقدمه

با وجود آنکه ازدواج مهمترین رابطه‌ای اســت که فرد در زندگی خود دارد،(۱) نرخ طلاق روبه رشــد است. اطلاعات جمعیت‌شناسی حاکی از آن است که چهل تا پنجاه درصد ازدواج‌های اول به جدایی می‌انجامد، این در حالی است که نرخ طلاق برای افرادی که برای بار دوم یا دفعات بعد ازدواج می‌کنند، بسیار بیشتر است.(۲) طبق آمارهای رسمی منتشر شــده برای ســال ۱۳۹۵، در ایران بیست و پنج درصد ازدواج‌ها در کل کشــور به طلاق ختم می‌شود که استان مرکزی با نرخی معادل بیســت و نه درصد، رقم بالاتری را نســبت به میانگین کشوری دارد. طلاق، که اتمام قانونی رابطه زوجی و زناشویی است،(۳) به‌عنوان یکی از حوادث ناگوار در زندگی فردی، بیشترین استرس را به فرد تحمیل می‌کند،(۴) تا حدی که برخی متخصصین و محققین مانند ونگ و آماتو(۵) آن را بزرگترین استرسی می‌دانند که فرد می‌تواند در طول زندگی با آن روبرو شود، چرا که تاثیرات ناگوار طلاق مدت زمانی طولانی با فرد خواهد ماند. افزایش بیش از اندازه نرخ طلاق در قرن گذشته فرای انتظار محققین و متخصصین بوده است. با وجود آنکه در تحقیقات شواهد و مدارکی دال بر سودمندی طلاق برای برخی افراد به‌دســت آمده اســت(۶و۷) و حتی برخی محققین(۸و۹) اعتقاد دارند برای برخی از افراد طلاق می‌تواند بستر ساز پیامدهای مثبت و سبک‌های ارتباط بهبود یافته باشد، بخش عمده ادبیات تحقیق بر این نکته اذعان دارد که طلاق می‌تواند اثرات منفی فراوانی را بر زندگی فرد و اطرافیان او تحمیل کند.

پیامدهای تصمیم بر اتمام رابطه زناشــویی، پیش از وقوع تصمیم بر طلاق شــروع شده و تاثیرات خود را تا پس از اتمام قطعی و قانونی طلاق خواهد گذاشت. طلاق پدیده‌ای نیست که در خلاء رخ دهد، بلکه آن را فرآیندی می‌دانند که باید از سال‌ها قبل از تصمیم برای اتمام زندگی زناشویی ریشه‌یابی شود. بدین‌ترتیب، سازگاری پس از طلاق فرآیندی است جدایی ناپذیر در تجاربی که فرد پس از طلاق با آن روبرو می‌شود. در یک دید کلی، سازگاری پس از طلاق میزان موفقیت فرد را در گذار از تجارب زندگی مشــترک به زندگی فردی نشان می‌دهد. با وجود تفاوت‌های فردی، سازگاری پس از طلاق معمولاً فرآیند دشواری است که با بروز افسردگی، خشم، اضطراب و استرس در فرد مطلقه همراه می‌شود.(۱۰و۱۱)

درد و رنج شــدیدی که معمولاً پس از جدایی به فرد وارد می‌شود، می‌تواند به‌طور قابل توجهی عملکردهای فردی او را تحــت تاثیر قــرار دهد. دوره پس از طلاق می‌تواند پیامدهای آنی و بلند مدت فراوانی را بر فرد تحمیل نماید(۱۲) که از این میان می‌توان به تغییر در شبکه‌های اجتماعی فرد مطلقه، ایجاد خلل در زندگی روزمره او(۱۳) پیامدهای جسمی و روانی ناشی از طلاق(۱۴) اشاره نمود. همچنین پژوهش‌های متعددی نشان از آن دارد که انحلال رابطه زناشویی می‌تواند شبکه حمایتی،(۱۵) سبک‌های دلبستگی(۱۶) و وضعیت اقتصادی(۱۷) افراد را تحت تاثیر قرار دهد. به عقیده آسنجرانی و همکاران(۱۸و۱۹) میان فرآیندهای روانی که پس از سوگ و طلاق رخ می‌دهد، شباهت‌هایی وجود دارد که از بارزترین آن‌ها می‌توان به مراحل ســوگ معرفی شــده توسط کوبلر راس اشــاره کرد که به‌ترتیب مراحل انکار، خشم، چانه زنی، افسردگی و پذیرش را دربر می‌گیرد.

به‌ســبب نرخ رو به رشد طلاق در جوامع، بســیاری از افراد درگیر طلاق خود را در موقعیتی می‌بینند که سازگاری با آن اگر غیر ممکن نباشد، بسیار سخت و طاقت فرساست. بدین سبب سازگاری با موقعیت جدید پس از طلاق ضروری است. معنا و مفهوم سازگاری پس از طلاق در طول سالیانی که این متغیر به ادبیات روانشناسی و جامعه‌شناسی معرفی شده است، به‌طور قابل توجهی تغییر کرده اســت. گودی(۲۰) ســازگاری پس از طلاق را تلفیقی از تجارب پس از طلاق می‌داند که فرد را نه به‌عنوان هویتی که در رابطه زوج قبلی خود داشته، بلکه به عنوان موقعیت کنونی او که هر روزه با آن سر و کار دارد تعریف می‌نماید. وایزمن(۲۱) اعتقاد دارد وقتی فرد به قبول کامل فرآیند طلاق دست یابد، دیگر با هویت‌یابی خود به‌عنوان فردی مطلقه، عواقب منفی آن را تجربه نخواهد کرد. وایزمن اعتقاد دارد فردی که به سازگاری کامل دست یافته باشد، آمادگی لازم برای رابطه‌ای سالم و صمیمی را خواهد داشت. برخی دیگر از محققین و متخصصین بر این عقیده‌اند که ســازگاری پس از طلاق به جای آنکه نتیجه نهایی باشــد که فرد باید بدان دســت یابد، فرآیندی پویاست. برای مثال، کرومری، کوات، فوگو و ماهونی(۲۲) در تعریف سازگاری پس از طلاق به فرآیند سازگاری با تغییرات به‌وجود آمده پس از پدیده طلاق اشاره می‌کنند که طی آن فرد پس از بروز طلاق به بهزیستی هیجانی و روان‌شناختی دست می‌یابد. برخی از عوامل موثر در سازگاری پس از طلاق، وابسته به فرهنگ هستند. آسنجرانی و همکاران(۲۳) در پژوهشی کیفی به بررسی

wnloaded from socialworkmag.ir on 2026-11-09]

عوامل موثر بر سازگاری پس از طلاق در جامعه ایرانی پرداختند. نتایج حاصل از مصاحبه ساختار یافته حاکی از آن است که می‌توان عوامل موثر بر سازگاری پس از طلاق را در شش گروه اصلی دسته‌بندی کرد: عوامل دموگرافیک، عوامل بین فردی، عوامل نگرشی، عوامل رابطه‌ای، عوامل حمایتی و راهکارهای مقابله‌ای.(۲۳)

محققین در تلاش بوده‌اند تا اقداماتی را به‌منظور افزایش سازگاری پس از طلاق صورت دهند که از این بین می‌توان به مطالعاتی که به‌منظور ارتقاء سلامت روان زنان مطلقه(۲۴و۲۵) از طریق درمان هیجان مدار،(۲۶) تئاتر درمانی،(۲۷) واقعیت درمانی(۲۸) و درمان مبتنی بر معنویت(۲۹) اشاره کرد. همچنین در برخی پژوهش‌ها مشخص شد که روابط معنادار پس از جدائی می‌تواند نقش موثری را در سازگاری پس از طلاق داشته باشد.(۳۰) در طی هرکدام از این پژوهش‌ها، پژوهشگران در تلاش بودند تا با اعمال مداخله آموزشی-درمانی متغیرهای موثر روان‌شناختی را در زنان مطلقه بهبود بخشند. یکی از این اقدامات پروتکلی بود که توسط فیشر در سال ۱۹۸۱ تحت عنوان "بازسازی پس از جدایی و طلاق" معرفی گردید. مداخله وکالوویچ(۳۱) به‌عنوان برنامه مداخله‌ای موثر معرفی گردید. این برنامه درمان آموزشی بر جوانب جسمی، روان‌شناختی و هیجانی جدایی و اتمام رابطه تمرکز می‌کند. این جلسات ماهیتی آگاهی بخش و حمایتی داشته و فرصت بصیرت و رشد فردی را برای شرکت‌کنندگان فراهم می‌آورد. جلسات اولیه این گروه، طی برنامه‌ای به‌مدت ده جلسه (هر جلسه دو ساعته) تنظیم شده‌اند. در طول دو سال، به‌سبب محدودیت‌های زمانی، برنامه "بازسازی پس از جدایی و طلاق" به برنامه‌ای شش هفته‌ای هر جلسه دو ساعت، تقلیل یافت. این جلسات به‌صورت گروهی به اجرا در می‌آیند. فرمت جلسات بدین گونه طراحی شده است که هرکدام از جلسات حول موضوعی خاص در جریان باشد.(۳۱)

با توجه به اثرات طلاق و انحلال رابطه زناشویی بر افراد مطلقه، به‌خصوص زنان و اهمیتی که سازگاری در زندگی افراد ایفا می‌کند، این پژوهش بر آن است تا اثر بخشی آموزش بازسازی زندگی پس از طلاق فیشر بر سازگاری پس از طلاق و رضایت از زندگی در زنان مطلقه را مورد بررسی قرار دهد.

روش

جامعه‌ی آماری این پژوهش شبه‌تجربی را تمامی زنان مطلقه شهر اراک در سال ۱۳۹۵ که حداکثر پنج سال ازجدائی آن‌ها گذشته بود تشکیل داده است. دراین پژوهش از روش نمونه‌گیری دردسترس استفاده شده است. برای انتخاب نمونه، اطلاعیه‌ای تحت عنوان "کارگاه سازگاری پس از طلاق" در یکی از هفته‌نامه‌های شهر اراک به چاپ رسید. همچنین اطلاعیه مورد نظر در بهزیستی، کمیته امداد و برخی از مراکز مشاوره شهر اراک نیز نصب شد. تعداد کل ثبت نام کنندگان، پنجاه و چهار نفر بودند که به‌صورت تصادفی به دو گروه نوزده نفری آزمایش و کنترل تقسیم شدند. پیش از اجرای مداخله آموزشی، تاییده دانشکده روانشناسی دانشگاه اصفهان اخذ گردید. علاوه بر آن، برای شرکت‌کنندگان تشریح شد که شرکت در این پژوهش کاملاً داوطلبانه بوده و آن‌ها می‌توانند در هر مرحله از پژوهش، از آن خارج شوند. پیش از اجرای پژوهش، دستورالعمل اجرای جلسات به تایید گروه مشاوره دانشگاه اصفهان رسید. پس از دریافت تایید، در جلساتی فردی از شرکت‌کنندگان در خواست شد تا فرم رضایت آگاهانه‌ای که توسط پژوهشگران تهیه شده بود را تکمیل کنند. شایان به‌ذکر است تمامی پرسشنامه‌ها و تکالیفی که در طول جلسات به شرکت‌کنندگان داده می‌شد، توسط کد شناسایی و دسترسی به اطلاعات هویتی شرکت‌کنندگان تنها توسط نویسنده اول امکان پذیر بود. در فرم رضایت آگاهانه، تشریح شده بود که شرکت‌کنندگان هر زمان مایل باشند، می‌توانند از پژوهش خارج شوند. همچنین، در ابتدای جلسات آموزشی، جزئیات اخلاقی و حقوق شرکت‌کنندگان برای آنان قرائت شد.(از جمله رضایت آگاهانه، رعایت حقوق دیگران، عدم استفاده از مواد غذایی و آشامیدنی در طول جلسات و غیره)

ابزارهای پژوهش

پرسشنامه سازگاری پس از طلاق فیشر: پرسشنامه سازگاری پس از طلاق در سال ۲۰۰۴ توسط دکتر بروس فیشر معرفی شد. از این پرسشنامه می‌توان به‌عنوان ابزار سنجش در فضای درمانی و پژوهشی استفاده کرد. در فضای درمانی این پرسشنامه می‌تواند به درمانگر کمک کند تا نقاط قوت و ضعف مراجع خود را تشخیص دهد. به‌طور کلی، این پرسشنامه

wnloaded from socialworkmag.ir on 2026-11-09]

به پژوهشـگران و درمانگران کمک می‌کند تا احساساتی که مردم با اتمام رابطه زناشویی خـود تجربه می‌کنند را بهتر درک کنند. این پرسشنامه شـامل یک صد سـوال است. از آزمودنی‌ها خواسته می‌شود تا میزان صحت هرکـدام از گویه‌هـا را از بیـن گزینه‌های یک(همیشـه) و پنج(هیـچ وقـت) انتخاب کنند. نمره بالاتر کسب شده در این مقیاس نشان از سازگاری بیشـتر آزمودنی با طلاق دارد. خرده مقیاس‌های این آزمون عبارتند از: ۱-احساس خود ارزشـی. ۲-رها شدن. ۳-خشم. ۴-سـوگ. ۵-صمیمیت اجتماعی. ۶-خـود ارزشـی اجتماعی.(بوهلر، ۱۹۹۰) لیمـون(۲۰۰۷) در پژوهش خود همسـانی درونـی ایـن پرسشـنامه را ۰/۸۷ تـا ۰/۹۵ گـزارش کرده‌اند. همچنین همبسـتگی آن با پرسشـنامه چندوجهی مینه‌سوتا نشان داده شده اسـت. همچنین روایی درونی کودر-ریچاردسـون برای این مقیاس در پژوهش تیریـوت و باکنـر(۱۹۹۲)، ۰/۹۲ گـزارش شده است.(۳۲) آسنجرانی و همکاران(۱۳) در پژوهش خود روایی نسـخه فارسی این پرسشـنامه را بـا اسـتفاده از روش آلفـای کرونبـاخ ۰/۹۳ گزارش کرده‌انـد که این نشان از روایی بالا و قابل قبول آن دارد.

مقیاس رضایت از زندگی(SWLS): در میان ابزارهایی که به‌منظور سنجش و اندازه‌گیری رضایت از زندگی استفاده می‌شوند، مقیاس رضایت از زندگی بیشـترین کاربرد را دارد. ایـن مقیاس توسـط دینر و همـکاران(۳۳) معرفی شـد. این ابزار از پنج گویه تشـکیل شـده اسـت و در آن از آزمودنی خواسته می‌شـود تا از میـان گزینه‌هـای یک(هیچ وقت) و هفت(همیشه) یک گزینه را انتخاب کنند. به اعتقاد پاوت و دینر این ابزار توانایی پیش‌بینی واقعه مهم زندگی از جمله سلامت فیزیکی و روانی، رضایت از زندگی، روابط اجتماعی قوی، کاهش احتمال خودکشی، و سوء مصرف مواد مخدر و الکل را دارد.

در پژوهش آتینزا و همکاران(۳۴) روایی این مقیاس بین ۰/۷۹ تا ۰/۸۹ گزارش شـده اسـت. در پژوهش نصیری و جوکار(۲۸) روایی مقیاس با شـیوه تحلیل عاملی به روش مولفه‌هـای اصلی با چرخش واریماکس به‌دسـت آورده شـد. شـاخص KMD برابر با ۰/۸۶ و ضریب کردیت بارتاث آن برابر با ۸۵۴/۲۳ بوده که در سطح ۰/۰۰۰۱ معنی‌دار بوده است.

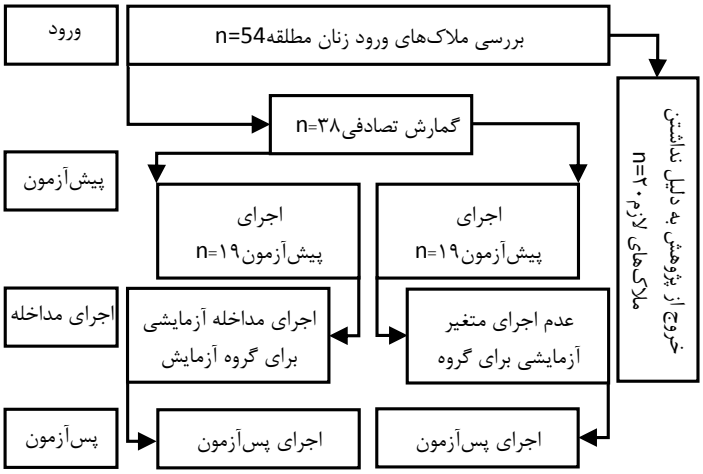
سمینار بازسازی پس از طلاق فیشر: جلسات سازگاری پس از طلاق، جلسـاتی گروهی هستند که معمولاً در قالب یک جلسه دو ساعته در هفته و به‌مدت شـش هفته به اجرا در می‌آیند. ایـن برنامه مداخله‌ای برگرفته از کتاب "بازسـازی زندگی پس از طلاق" بوده و طرح نهایی درمان آن توسط وکالویچ و کالتابیانو(۳۱) تدوین شده است. تمرکز این دوره آموزشی بر ارتقاء فیزیکی، روان‌شناختی و عاطفی شرکت‌کنندگان

جدول(۱) سرفصل محتوای آموزشی بازسازی زندگی پس از طلاق

جلسه	فعالیت‌ها و اهداف
جلسه اول روابط گذشته	بازبینی روابط گذشته به منظور تشخیص عواملی که شکست رابطه را سبب شد. نگاه به مسیر جدائی و احساساتی که در طول مسیر تجربه شده اند حوزه های سازگاری و تغییرات احتمالی پس از وقوع جدائی تشخیص واکنش های هر فرد به جدائی و استرس های پس از آن استفاده از سوگند نامه، ورود به فرایند گروهی و آشنایی با تکلیف های هر هفته دریافت یک نسخه از کتاب بازسازی زندگی پس از طلاق
جلسه دوم سازگاری	شناخت رفتار انطباقی بیشتر یاد بگیرید فهمِ بهتر چگونگی مشکل آفرینی رفتارهای انطباقی در ارتباطات تشخیص، پذیرش، درک و پرورشِ مکانیسم های انطباقی که به فرد کمک کرده اند زنده بماند. شناختِ بهترِ دیگرا اعضای گروه با به اشتراک‌گذاریِ آزادانه در گروه‌های کوچک. شروع به درکِ ارزش ایجاد یک شبکه‌ی حمایتی، هم بیرون و هم داخل کلاس.
جلسه سوم سوگ	آشنایی با واکنش های هیجانی سوگ و فقدان به اشتراک گذاری تجربه فردی از سوگ و فقدان جنبه‌های هیجانی، روانشناختی، فیزیکی و اجتماعی فقدان و داغداری پس از فقدان آشنایی با پنج مرحله سوگ و فقدان آشنایی با روش‌های موثر ارتباطی در طول فرایند فقدان
جلسه چهارم احساس گناه و ترد شدگی	آشنایی با واکنش‌های هیجانی از منظر هر دو فرد ترک کننده و ترک شونده ایجاد فضایی امن که در آن شرکت کنندگان بتوانند تجارب هیجانی خود را به اشتراک بگذارند. آشنایی با زبان ترک کننده و ترک شونده
جلسه پنجم خشم	آشنایی بیشتر با روش های ابراز صحیح خشم آشنایی با خشم به عنوان یک هیجان و نه به عنوان یک رفتار درک خشم به عنوان یک هیجان ثانویه شناخت تفاوت بین خشونت، رفتار های منفعلانه و رفتارهای جرات‌مندانه آموزش فرایند تصویر سازی "رها کردن"
جلسه ششم خانواده اصیل	آشنایی بیشتر با خانواده اصیل، ارزش ها، باورهای و الگوهای تعاملی که یادگرفته شده اند. ترسیم نمودار خانواده اصیل، هر ترسیم نمودار خانوادگی، تشخیص تفاوت بین ارزش‌ها، باورها و الگوهای رفتاری شناسایی نقش‌ها، قوانین، الگوها و معیارها در خانواده اصیل
جلسه هفتم عزت نفس و حمایت اجتماعی	آشنایی با روش های پرورش عزت نفس پس از جدائی تشویق به ایجاد و نگهداری از شبکه حمایتی شناسایی موانع ایجاد عزت نفس
جلسه هشتم ارتباط	فهمِ روابط رشد آفرین آشنایی با روش‌هایی برای کمک به روابط در حال شکل گیری آشنایی با روابط خطر آفرین ارائه خلاصه ای از جلسات و اتمام جلسات

wnloaded from socialworkmag.ir on 2026-11-09]

نمودار (۱) نمودار consort پژوهش

است که طلاق یا اتمام رابطه زناشویی را تجربه کرده‌اند. جلسات با ماهیت آموزشی و حمایتی، فرصتی را برای شرکت‌کنندگان ایجاد می‌کنند تا بتوانند آگاهی فردی خود را افزایش داده و رشد کنند. برخی از فعالیت‌هایی که در این جلسات انجام می‌شوند عبارتند از: طوفان فکری، ایفای نقش، اجرای فنون درمانی، تن آرامی و تمرین‌های تصویرسازی. هرکدام از این جلسات حول محوری مشخصی در گردش بوده و در ابتدا تحت عنوان صورت جلسه آورده می‌شود. سرفصل‌های محتوای آموزشی بازسازی زندگی پس از طلاق در جدول شماره یک آورده شده است.

یافته‌ها

در این پژوهش، شرکت‌کنندگان به دو گروه آزمایش و کنترل تقسیم شدند. در جدول شماره دو داده‌های جمعیت‌شناختی شرکت‌کنندگان در این پژوهش آمده است. این متغیرها عبارتند از سن، تحصیلات، وضعیت اشتغال و طول مدت ازدواج پس از جدایی. به‌منظور تجزیه و تحلیل داده‌های این پژوهش از روش آماری تحلیل کوواریانس (ANCOVA) و از نرم افزار SPSS21 استفاده شد. فرضیه این پژوهش عبارت بود از: کارگاه آموزشی بازسازی زندگی پس از طلاق بر رضایت از زندگی و سازگاری پس از طلاق زنان مطلقه اثر دارد. میانگین و انحراف معیار نمرات آزمودنی‌های گروه آزمایش و کنترل در مرحله پیش‌آزمون و پس‌آزمون در جدول شماره سه آمده است. جدول شماره چهار نتایج تحلیل مانکوا را بر روی میانگین مولفه‌های پژوهش در مرحله پس‌آزمون نشان می‌دهد. همانطور که در جدول شماره چهار نشان داده شد، سطوح معناداری همه آزمون‌ها بیانگر آن است که بین میزان نمرات سازگاری پس از طلاق و رضایت از زندگی در مرحله پس‌آزمون در بین دو گروه آزمایش و کنترل از لحاظ یکی از متغیرهای وابسته تفاوت معنادار وجود دارد.(P=۰/۰۰۱، F=۱۷/۴۴۶) برای پی‌بردن به تفاوت، از تحلیل مانکوا استفاده خواهد شد. به‌منظور تعیین معناداری این تفاوت‌ها لازم بود تا اثر پیش‌آزمون‌ها مهار شود. بدین منظور از تحلیل مانکوا استفاده شد. از آنجا که یکی از پیش فرض‌هایی که باید در تحلیل مانکوا رعایت شود، همسانی واریانس‌هاست، ابتدا از آزمون لوین استفاده شد. نتایج این بررسی در جدول شماره پنج آورده شده است. نتایج این جدول نشان می‌دهد که پیش‌فرض همسانی واریانس‌ها در دو گروه آزمایش و کنترل تایید شده است. بنابراین، با توجه به اینکه فرض صفر در آزمون لوین تایید شده است، اجرای آزمون تحلیل کوواریانس امکان پذیر است. یکی دیگر از شرایط استفاده از آزمون تحلیل کوواریانس نرمال بودن داده‌ها است. بدین منظور از آزمون شاپیرو-ویلک استفاده شد. این پیش‌فرض نیز تایید شد.(P> ۰/۰۵) بدین ترتیب می‌توان از تحلیل کوواریانس استفاده کرد. برای مشخص نمودن اینکه کارگاه آموزشی بازسازی زندگی پس از طلاق بر کدامیک از خرده مقیاس‌های سازگاری پس از طلاق موثر بوده است، از آزمون تحلیل واریانس چند متغیره استفاده شد تا بدین ترتیب به‌توان اثر پیش‌آزمون را کنترل کرد. همانطور

جدول(۲) داده‌های جمعیت‌شناختی دو گروه آزمایش و کنترل

شاخص جمعیت‌شناختی	گروه	شاخص	فراوانی
سن	کنترل	۲۰-۲۵	۹
		۲۵-۳۰	۶
		۳۰-۳۵	۲
	آزمایش	۲۰-۲۵	۸
		۲۵-۳۰	۵
		۳۰-۳۵	۴
تحصیلات	کنترل	دیپلم	۲
		لیسانس	۱۰
		فوق‌لیسانس	۵
	آزمایش	دیپلم	۴
		لیسانس	۱۱
		فوق‌لیسانس	۲
وضعیت اشتغال	کنترل	شاغل	۶
		بیکار	۱۱
	آزمایش	شاغل	۹
		بیکار	۸
طول مدت ازدواج	کنترل	<۱	۹
		۱-۵	۷
		۵-۱۰	۱
	آزمایش	<۱	۷
		۱-۵	۸
		۵-۱۰	۲

جدول(۵) نتایج آزمون Levene در خصوص پیش‌فرض برابری واریانس‌ها

آزمون	درجه آزادی	درجه آزادی ۲	F	سطح معناداری
لوین	۱	۳۰	۳/۶۳	۰/۰۶۷

wnloaded from socialworkmag.ir on 2026-11-09]

جدول(۳) مقادیر میانگین و انحراف معیار برای مقیاس رضایت از زندگی و خرده مقیاس‌های سازگاری پس از طلاق فیشر

متغیر	گروه	نوع آزمون	میانگین	انحراف معیار
رضایت از زندگی	آزمایش	پیش‌آزمون	۲۳/۰۶	۵/۴۴
		پس‌آزمون	۲۵/۳۳	۵/۱۳
	کنترل	پیش‌آزمون	۲۳/۸۰	۵/۸۸
		پس‌آزمون	۲۳/۹۳	۵/۴۷
سازگاری کل	آزمایش	پیش‌آزمون	۳۴۳/۸۰	۲۴/۶۲
		پس‌آزمون	۳۸۱	۲۳/۶۳
	کنترل	پیش‌آزمون	۳۴۰/۸۶	۲۱/۳۷
		پس‌آزمون	۳۵۱	۲۲/۱۴
خود ارزشی	آزمایش	پیش‌آزمون	۸۵/۳۳	۱۱/۴۸
		پس‌آزمون	۹۵	۱۱/۸۱
	کنترل	پیش‌آزمون	۸۳/۸۶	۱۱/۷۰
		پس‌آزمون	۸۶/۴۶	۱۱/۸۲
رها شدن	آزمایش	پیش‌آزمون	۷۳/۹۳	۵/۷
		پس‌آزمون	۷۹/۶۰	۴/۵۰
	کنترل	پیش‌آزمون	۷۱/۸۶	۵/۸۹
		پس آزمون	۷۳/۰۰	۵/۷۴
خشم	آزمایش	پیش‌آزمون	۴۶/۵۳	۶/۳۷
		پس‌آزمون	۵۱/۸۰	۴/۵۰
	کنترل	پیش‌آزمون	۴۴/۲۰	۸/۰۱
		پس‌آزمون	۴۵/۸۰	۷/۲۶
سوگ	آزمایش	پیش‌آزمون	۸۰/۰۶	۹/۰۱
		پس‌آزمون	۹۰	۱۲/۳۳
	کنترل	پیش‌آزمون	۸۳/۶۰	۸/۲۷
		پس‌آزمون	۸۶/۸۶	۸/۰۲
صمیمیت اجتماعی	آزمایش	پیش‌آزمون	۲۸/۵۳	۲/۹۷
		پس‌آزمون	۳۱/۱۳	۲/۷۲
	کنترل	پیش‌آزمون	۲۸/۰۶	۲/۵۴
		پس‌آزمون	۲۸/۳۳	۳/۵۹
خود ارزشی اجتماعی	آزمایش	پیش‌آزمون	۲۹/۴۰	۴/۰۳
		پس‌آزمون	۳۳/۴۶	۴/۲۴
	کنترل	پیش‌آزمون	۲۹/۲۶	۴/۰۴
		پس‌آزمون	۵۳/۳۰	۳/۷۷

جدول(٤) نتایج تحلیل مانکوا را بر روی میانگین مولفه‌های پژوهش در مرحله پس آزمون

نام آزمون	مقدار	DF فرضیه	DF خطا	F	معنا داری (P)	مجذور اتا	توان آماری
آزمون اثر پیلائی	۰/۷۴۴	۷/۰۰۰	۱۵/۰۰۰	۶/۲۱۳	۰/۰۰۲	۰/۷۴۴	۰/۹۸۹
آزمون لاندای ویلکز	۰/۷۴۴	۷/۰۰۰	۱۵/۰۰۰	۶/۲۱۳	۰/۰۰۲	۰/۷۴۴	۰/۹۸۹
آزمون اثر هتلینگ	۰/۷۴۴	۷/۰۰۰	۱۵/۰۰۰	۶/۲۱۳	۰/۰۰۲	۰/۷۴۴	۰/۹۸۹
آزمون بزرگترین ریشه روی	۰/۷۴۴	۷/۰۰۰	۱۵/۰۰۰	۶/۲۱۳	۰/۰۰۲	۰/۷۴۴	۰/۹۸۹

جدول(۶) خلاصه تحلیل واریانس چند متغیره برای مقیاس‌های رضایت از زندگی و سازگاری پس از طلاق فیشر

متغیرها	ابعاد	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری	ضریب اتا	توان آماری
مقیاس رضایت از زندگی	۳۰/۹۶	۱	۳۰/۹۶	۷/۵۳	۰/۰۱۱	۰/۲۱۸	۰/۷۵۴
خود ارزشی	۳۸۵/۶۲	۱	۳۸۵/۶۲	۱۴/۲۶	۰/۰۰۱	۰/۳۴۶	۰/۹۵۳
رها شدن	۱۸۸/۰۲	۱	۱۸۸/۰۲	۲۰/۷۶	۰/۰۰۰	۰/۴۳۵	۰/۹۹۲
خشم	۱۴۰/۹۱	۱	۱۴۰/۹۱	۱۱/۶۱	۰/۰۰۲	۰/۳۰۱	۰/۹۰۷
سوگ	۳۴۲/۵	۱	۳۴۲/۰۵	۱۴/۹۱	۰/۰۰۱	۰/۳۴۹	۰/۹۵۶
صمیمیت اجتماعی	۴۳/۴۵	۱	۴۳/۴۵	۸/۳۹	۰/۰۰۷	۰/۲۳۷	۰/۷۹۷
خود ارزشی اجتماعی	۶۰/۰۲	۱	۶۰/۰۲	۹/۳۲	۰/۰۰۵	۰/۲۵۷	۰/۸۳۷
سازگاری کل	۵۵۹۵	۱	۵۵۹۵	۵۵/۰۰	۰/۰۰۰	۰/۶۷۱	۱/۰۰۰

که در جدول شماره چهار مشاهده می‌شود، تفاوت معناداری بین نمرات خرده مقیاس‌های احساس خود ارزشی،(F=۱۴/۲۶)رها شدن،(F=۲۰/۷۶) خشم،(F=۱۱/۶۱) سوگ،(F=۱۴/۹۱) صمیمیت اجتماعی(F=۸/۳۹) و خود ارزشی اجتماعی(F=۹/۳۲) وجود دارد.(P>۰/۰۵) همچنین مداخله آموزشی بر سازگاری کل شرکت‌کنندگان(F=۵۵) نیز موثر بوده است. (P>۰/۰۵) بنابراین می‌توان نتیجه گرفت کارگاه آموزشی بازسازی زندگی پس از طلاق بر سازگاری پس از طلاق و ابعاد آن تاثیر گذار بوده است. همچنین در مقیاس رضایت از زندگی(۷/۵۳) نیز تفاوت معنادار آماری بین پیش‌آزمون و پس‌آزمون گروه آزمایش مشاهده شد.(P>۰/۰۵) بنابراین می‌توان گفت کارگاه آموزشی بازسازی زندگی پس از طلاق بر رضایت از زندگی شرکت‌کنندگان در کارگاه آموزشی بازسازی زندگی پس از طلاق تاثیر گذار بوده است.

بحث و نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی اثربخشی آموزش بازسازی زندگی پس از طلاق فیشر بر سازگاری پس از طلاق و رضایت از زندگی در زنان مطلقه انجام شد. نتایج نشان داد که تفاوت معناداری بین میانگین نمرات آزمودنی‌ها گروه آزمایش و کنترل در مرحله پس‌آزمون وجود دارد. این یافته‌ها با یافته‌های پیشین که اثر بخشی شرکت در کارگاه آموزشی بازسازی پس از طلاق را بر تاب‌آوری و سازگاری پس از طلاق،(۱۳) کاهش سطح اضطراب شرکت‌کنندگان(۳۵) و افزایش سلامت روان شرکت‌کنندگان(۲۴) نشان می‌داد، همسو می‌باشد.

مطالعات پیشین در حوزه سازگاری پس از طلاق حاکی از آن است که در سازگاری پس از طلاق مولفه‌های متعددی موثر هستند که از این بین می‌توان نقش تحصیلات در مطالعات بوث و آماتو،(۱۷) نقش وجود شبکه حمایتی در پژوهش آسلین و کسلر،(۱۵) نقش دلبستگی کنونی در تحقیقات انجام شده توسط ماشتر(۱۶) و تاثیر وضعیت اقتصادی در پژوهش بوث و اماتو(۱۷) اشاره کرد. همچنین برخی مطالعات داخلی مانند آسنجرانی و همکاران(۱۸) نشان داد آغازگری فرآیند طلاق، به‌عنوان عاملی مهم می‌تواند رضایت از زندگی، سبک‌های مقابله با استرس، تاب‌آوری و سازگاری زنان را به‌طور قابل توجهی افزایش دهد. همچنین، به‌منظور ارتقاء کیفیت زندگی زنان مطلقه روش‌های متعددی به‌کار گرفته شده‌اند که از این

wnloaded from socialworkmag.ir on 2026-11-09]

بین می‌توان به سنجش تاثیر درمان هیجان مدار،(۲۷) تئاتر درمانی،(۲۶) واقعیت درمانی بر شادکامی و امیدواری(۲۶) اشاره کرد.

کارگاه آموزشی بازسازی زندگی پس از طلاق که توسط فیشر معرفی شده، با تاکید بر فرمت گروهی قصد دارد تا با قرار دادن زنان در گروه‌های همسان، به ارتقاء روان‌شناختی و اجتماعی آنان کمک کند. پژوهش‌های متعددی نشان داده‌اند که شرکت در گروه‌های همسان می‌تواند به افراد کمک کند وضعیت روان‌شناختی خود را بهبود بخشند. شرکت‌کنندگان گروه‌های حمایتی علاوه بر اینکه از اطلاعات حمایتی مورد نظر برای کنار آمدن با فرآیند طلاق برخوردار می‌شوند، به اعضای دیگر درک همدلانه ارائه کرده و از درک همدلانه آن‌ها نیز برخوردار می‌شوند.(۳۶)

همانطور که در نتایج نیز بدان اشاره شد، مطابق با انتظار محققین، کارگاه آموزشی بازسازی زندگی پس از طلاق بر تمامی مولفه‌های مقیاس سازگاری پس از طلاق فیشر تاثیر گذار بود. مقیاس سازگاری پس از طلاق فیشر ابزای است که برای سنجش آموزه‌های ارائه شده در سمینارهای آموزشی بازسازی زندگی پس از طلاق به‌کار می‌رود. به‌علاوه، ماهیت گروهی و حمایتی سمینار بازسازی، این امکان را به شرکت‌کنندگان می‌دهد تا از تبادل هیجانی با سایر شرکت‌کنندگان در دوره برخوردار شوند. اکلی(۳۷) اعتقاد دارد آنچه این گروه‌ها را با ارزش می‌کند، اطمینان‌دهی، دلبستگی و صمیمیت و توانایی حاضرین بر تکیه بر سایر شرکت‌کنندگان است. تمام این موارد سبب می‌شوند فرد احساس مهم بودن و دوست داشته شدن داشته باشد. به‌علاوه، راهنمایی‌های دریافت شده از گروه‌های حمایتی و از سوی تسهیلگر و سایر اعضای گروه، نکته بسیار مهمی است، چراکه با اتکا به این راهنمایی‌ها، فرد می‌تواند مشکلات خود را حل کند، روش‌های مقابله‌ای کارآمد را بیاموزد و بازخورد هر کدام از این روش‌ها را در اختیار سایرین قرار دهد.(۳۷) به‌علاوه، در این گروه‌های حمایتی، تسهیلگر در خصوص نکات مهم پس از جدائی، اطلاعاتی تخصصی را در اختیار شرکت‌کنندگان قرار می‌دهد که از این بین می‌توان به چرخه سوگ، کنار آمدن با خشم، عزت نفس و رابطه با خانواده اصیل اشاره کرد.(۲۳)

محدودیت ها

در اجرای این پژوهش محدودیت‌هایی وجود داشت. در ابتدا اینکه نمی‌توان تمام بهبود مشاهده شده در این پژوهش را ناشی از اعمال مداخله آزمایشی دانست، چرا که برخی از بهبود حاصله در زنان، ناشی از گذر زمان، افزایش سطح حمایت دریافتی در خارج از جلسات، کاهش سطح تعارضات با خانواده و بهبود وضعیت اقتصادی بوده است. یکی دیگر از محدودیت‌های این پژوهش روش نمونه‌گیری بود که توسط محققین اتخاذ شد. به‌دلیل ویژگی‌های جامعه مورد پژوهش و عدم دسترسی به فهرست اسامی تمام زنان مطلقه، امکان استفاده از روش‌های نمونه‌گیری تصادفی وجود نداشت. بنابراین نمی‌توان نمونه مورد پژوهش را نمونه معرف جامعه مورد نظر دانست. محدودیت دیگری که در این پژوهش وجود داشت، روش اندازه‌گیری متغیرهای پژوهشی بود. همانطور که پیشتر نیز بدان اشاره شد برای اندازه‌گیری متغیرهای پژوهش از ابزارهای استاندار شده استفاده شد. گرچه اعتبار و روایی این ابزارها در جامعه مورد مطالعه بررسی شده است اما احتمال آن وجود دارد که داده‌های دریافتی معرف احساسات و حقایق درونی افراد نباشند. همچنین، در این پژوهش امکان پیگیری وجود نداشت که این می‌تواند یکی از محدودیت‌های این پژوهش در ارزیابی اثر بلند مدت پژوهش باشد.

پیشنهادات

این پژوهش تنها برروی زنان به اجرا در آمد. پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آینده، محققین به مقایسه اثر بخشی مداخله با توجه به جنسیت اقدام کنند. همچنین پیشنهاد می‌شود پژوهشی با در نظر گرفتن تاثیرات بلند مدت سمینار فیشر و گنجاندن پیگیری در طرح تحقیق به اجرا در آید. پژوهشگران در این پژوهش قادر نبودند برخی متغیرهای مداخله‌گر که می‌توانستند در نتیجه مداخله آزمایشی موثر باشند را کنترل کنند. پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آینده این متغیرها (مثلاً تعداد فرزندان، وضعیت مالی و اقتصادی، اشتغال و غیره) کنترل شوند. همچنین با توجه به نتایج این پژوهش، که حاکی از اثر بخشی مداخله آزمایشی است، پیشنهاد می‌شود به‌عنوان بخشی از فرآیند انحلال رسمی رابطه زناشویی، شرکت در کلاس‌های ارتقاء کیفیت زندگی پس از طلاق در برنامه‌های بهزیستی و دادگستری قرار گیرد.

تشکر و قدردانی

نویسندگان بر خود لازم می‌دانند تا از زنان شرکت کننده در این پژوهش و همچنین موسسه دکتر بروس فیشر که پکیج آموزشی و پرسشنامه‌ها را در اختیار پژوهشگران قرار دادند، تشکر کنند.

wnloaded from socialworkmag.ir on 2026-11-09]

منابع

References:

1. Markman HJ, Rhoades GK, Stanley SM, Ragan EP, Whitton SW. The premarital communication roots of marital distress and divorce: the first five years of marriage. Journal of Family Psychology. 2010;24(3):289.
2. Heron M, Hoyert DL, Murphy SL, Xu J, Kochanek KD, Tejada-Vera B. National vital statistics reports. National vital statistics reports. 2009;57(14).
3. Kitson GC. Attachment to the spouse in divorce: A scale and its application. Journal of Marriage and the Family. 1982:379-93.
4. Dohrenwend BS, Dohrenwend BP. Stressful life events: Their nature and effects: John Wiley & Sons; 1974.
5. Wang H, Amato PR. Predictors of divorce adjustment: Stressors, resources, and definitions. Journal of Marriage and Family. 2000;62(3):655-68.
6. Marks NF. Flying solo at midlife: Gender, marital status, and psychological well-being. Journal of Marriage and the Family. 1996:917-32.
7. Wheaton B. Life transitions, role histories, and mental health. American Sociological Review. 1990:209-23.
8. Tashiro T, Frazier P, Berman M. Stress-related growth following divorce and relationship dissolution. Handbook of divorce and relationship dissolution. 2006:361-84.
9. Sokol KR, Stevenson MM, Braver SL. Families of Divorce. Contemporary Families at the Nexus of Research and Practice. 2017:18.
10. Clarke-Stewart A, Brentano C. Divorce: Causes and consequences: Yale University Press; 2006.
11. Slanbekova G, Chung MC, Abildina S, Sabirova R, Kapbasova G, Karipbaev B. The impact of coping and emotional intelligence on the relationship between posttraumatic stress disorder from past trauma, adjustment difficulty, and psychological distress following divorce. Journal of Mental Health. 2017:1-8.
12. Fine MA, Harvey JH. Divorce and relationship dissolution in the 21st century. Handbook of divorce and relationship dissolution. 2006:3-11.
13. Quinney DM, Fouts GT. Resilience and divorce adjustment in adults participating in divorce recovery workshops. Journal of Divorce & Remarriage. 2004;40(1-2):55-68.
14. Kincaid SB, Caldwell RA. Initiator status, family support, and adjustment to marital separation: A test of an interaction hypothesis. Journal of Community Psychology. 1991;19(1):79-88.
15. Aseltine Jr RH, Kessler RC. Marital disruption and depression in a community sample. Journal of health and social behavior. 1993:237-51.
16. Masheter C. Healthy and unhealthy friendship and hostility between ex-spouses. Journal of Marriage and the Family. 1997:463-75.
17. Booth A, Amato P. Divorce and psychological stress. Journal of health and social behavior. 1991:396-407.
18. Asanjarani F, Galehdarpour N, Estalkhi FH, Neghabi MD, Shahverdi A, Rajamand S. The Comparison of life satisfaction, coping styles and resilience in divorced bidder and non-bidder women. Community Health. 2017;4(1):34-41.
19. Asanjarani F, Jazayeri R, Fatehizade M, Etemadi O, de Mol J. The Effectiveness of Fisher's Rebuilding Group Intervention on Divorce Adjustment and General Health of Iranian Divorced Women. Journal of Divorce & Remarriage.
20. Goode WJ. Women in divorce: Free Press; 1965.
21. Wiseman RS. Crisis theory and the process of divorce. Social Casework. 1975.
22. Kramrei E, Coit C, Martin S, Fogo W, Mahoney A. Post-divorce adjustment and social relationships: A meta-analytic review. Journal of Divorce & Remarriage. 2007;46(3-4):145-66.
23. Asanjarani F, Fatehizade M, Etemadi O. Exploring Factors affecting Post-Divorce Adjustment in Iranian Women: A Qualitative Study. Social Determinants of Health. 2017;3(1).
24. Oygard L. Divorce support groups: What is the role of the participants' personal capital regarding adjustment to divorce? Journal of Divorce & Remarriage. 2004;40(3-4):103-19.
25. Bowen GL, Jensen TM. Late-Life Divorce and Postdivorce Adult Subjective Well-Being. Journal of Family Issues. 2017;38(10):1363-88.
26. GHOLAMI A, BESHLIDEH K. The effect of spiritual therapy on mental health of divorced women. 2012.
27. MIRZAZADEH F, AHMADI K, FATEHEZADEH MAS. EXAMINING THE EFFECTIVENESS OF EMOTIONALLY FOCUSED THERAPY ON POST-DIVORCE ADJUSTMENT IN WOMEN. 2012.
28. Nasiri H, JOUKAR B. The relationship between life's meaningfulness, hope, happiness, life satisfaction and depression in a group of employed women. 2008.
29. Wang A. The Role of Spiritual Struggle and Attachment in Emerging Adults' Adjustment to Parental Divorce: Biola University; 2017.
30. Langlais MR, Anderson ER, Greene SM. Consequences of Dating for Post-divorce Maternal Well-being. Journal of Marriage and Family. 2016;78(4):1032-46.
31. Vukalovich D, Caltabiano N. The effectiveness of a community group intervention program on adjustment to separation and divorce. Journal of Divorce & Remarriage. 2008;48(3-4):145-68.
32. Guzmán-González M, Garrido L, Calderón C, Contreras P, Rivera D. Chilean Adaptation and Validation of the Fisher Divorce Adjustment Scale–Short Form. Journal of Divorce & Remarriage. 2017;58(2):96-109.
33. Pavot W, Diener E. Review of the satisfaction with life scale. Psychological assessment. 1993;5(2):164.
34. Atienza FL, Balaguer I, Garcıa-Merita MaL. Satisfaction with life scale: Analysis of factorial invariance across sexes. Personality and Individual Differences. 2003;35(6):1255-60.
35. Lee JM, Hett GG. Post-divorce adjustment: An assessment of a group intervention. Canadian Journal of Counselling and Psychotherapy/Revue canadienne de counseling et de psychothérapie. 1990;24(3).
36. Borkman T. Understanding self-help/mutual aid: Experiential learning in the commons: Rutgers University Press; 1999.
37. Oakley A. Social support and motherhood: the natural history of a research project: Blackwell Publishers; 1992.

wnloaded from socialworkmag.ir on 2026-11-09]